

ERDÉLYI MÚZEUM

LXXVI. KÖTET

2014. 3. FÜZET

A kép érzéki értelme

*

A képi argumentáció lehetőségei

*

Tapasztalat, megértés, kifejezés és a narratív identitás fogalma

*

A politikai fogalmának „változásai” Morgenthau és Strauss kritikái nyomán

*

A nemzetiségi kérdés Eötvös József Uralkodó eszméiben

*

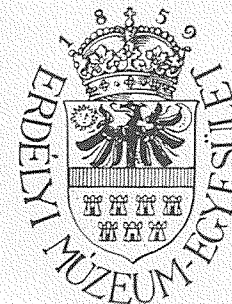
Szemponatok a filozófiai képzés újragondolásához

*

Műhely

*

Szemle

KOLOZSVÁR, 2014

Jäger-Péter Mónika: Sensul senzorial al imaginii	1
Nagy Réka: Posibilitățile argumentării vizuale	12
Száva Csanád: Experiență, înțelegere, exprimare și conceptul de identitate narativă	21
Tódor Imre: „Variații” la conceptul politicului pe baza criticii lui Morgenthau și Strauss	29
Demeter M. Attila: Problema naționalităților în concepția lui Eötvös József	40
Veress Károly: Repere pentru regândirea pregătirii în domeniul filosofiei	50

Atelier

Lázár Zsolt: Funcțiile imaginației și ficțiunii în cunoaștere	64
Mag Vince: Caracteristicile, provocările și problemele hărții mentale	72
Gergely P. Alpár: Concepția lui L. Augustin și John R. Searle despre adevăr	78
Tankó Éva: Adevăr logic și faptic în gândirea politică	85
Vajda Anita: Despre imaginea omului postmodern	95

Recenzii

Varga-Jani Anna: Inceput continuu	102
Szigeti Attila: Teoria constitutivității la Husserl și începuturile filozofiei continentale	107
Visky S. Béla: Heidegger și timpul sau anatomia unui moment evlavios	110
Papp Levente: Despre ontologia posibilului	114
Ilyés Szilárd Zoltán: Libertate, limbă, putere	117
Ballon Ruff Zsolt: Despre filozofia maghiară	120
Csergő Antal: Rigurozitatea gândirii	122
Kerekes Erzsébet: Dimensiunile sensurilor sensibilității	124
Gregus Zoltán: În dispersarea imaginilor	128
Bakk-Dávid Tímea: De la etica comunicării la critica mediilor	130
Bilibók Renáta: Posibilitățile împrietenirii (interdisciplinare)	132
Horváth-Kovács Szilárd: Varietatea policoloră a discursului artistic contemporan	135
Mag Vince: Marile ideologii – azi	136
Veress Károly: Umanismul hermeneuticii	138
Murádin János Kristóf: Imperiul Ceresc în perspectivă americană	142

Tanulmányok

Jäger-Péter Mónika: A kép érzéki értelme	1
Nagy Réka: A képi argumentáció lehetőségei	12
Száva Csanád: Tapasztalat, megértés, kifejezés és a narratív identitás fogalma	21
Tódor Imre: A politikai fogalmának „változásai” Morgenthau és Strauss kritikái nyomán	29
Demeter M. Attila: A nemzetiségi kérdés Eötvös József <i>Uralkodó eszméiben</i>	40
Veress Károly: Szempontok a filozófiai képzés újragondolásához	50

Műhely

Lázár Zsolt: A képzelet és a fikció funkciói a megértésben	64
Mag Vince: A mentális tér sajátosságai, kihívásai és problémái	72
Gergely P. Alpár: John L. Austin és John R. Searle igazságfelfogása	78
Tankó Éva: Logikai és tényigazságok a politikai gondolkodásban	85
Vajda Anita: A posztmodern emberkép	95

Szemle

Varga-Jani Anna: Folyamatos kezdet	102
Szigeti Attila: Husserl konstitúcióelmélete és a kontinentális filozófia kezdetei	107
Visky S. Béla: Heidegger és az idő, avagy egy elcsendesedés anatómiája	110
Papp Levente: A lehetséges ontológiájáról	114
Ilyés Szilárd Zoltán: Szabadság, nyelv, hatalom	117
Balon Ruff Zsolt: A magyar bölcsletről	120
Csergő Antal: A gondolkodás szigorúsága	122
Kerekes Erzsébet: Kifordítom, befordítom	124
Gregus Zoltán: Képek szórásában	128
Bakk-Dávid Tímea: Az etikus kommunikációtól a médiakritikáig	130
Bilibók Renáta: A (tudományos) barátkozás lehetőségei	132
Horváth-Kovács Szilárd: Sokszínűség a kortárs művészet diskurzusaiban	135
Mag Vince: Nagy ideológiák – ma	136
Veress Károly: A hermeneutika humanizmusa	138
Murádin János Kristóf: A Mennyei Birodalom amerikai szemszögből	142

Kifordítom, befordítom...

A megfordíthatóság értelemdimenziói. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások. Szerkesztette Veress Károly. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2014. 173 oldal

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Filozófiai Intézete, a Filozófiai Doktori Iskola, valamint az Alkalmazott Filozófiai Kutatóközpont egy több éve tartó kutatási folyamat (hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások) újabb szakaszának lezárásaként jelentette meg *A megfordíthatóság értelemdimenziói* c. tanulmánykötetet, a Bethlen Gábor Alap által támogatott, 2012–2013-as tanévben megvalósuló projekt eredményét. A kutatás előző szakaszai is egy-egy tanulmánykötettel zárultak: *A távolság antinómiái* (2009), *A hozzátartozás struktúrái* (2010), *A végesség tapasztalata* (2011). Az új kötet szerzői (volt vagy jelenlegi doktorandusok és Veress Károly egyetemi tanár) a megfordíthatóság és a megfordítás funkcionalitását vizsgálják, és konkrét struktúramozzanatainak a feltárására vállalkoznak az igazságtapasztalat, az identitástapasztalat, a műalkotás tapasztalata, a kommunikatív és kulturális tapasztalatok területein. „A megfordíthatóság és megfordítás perspektívája a dolgok és tapasztalatok létmódjának és értelmezési lehetőségeinek többpólusúságát és sokféleségét nyitja meg” – írja Veress Károly, a kötet szerkesztője az előszóban. Ez a pluralitás mutatkozik meg a kötet 11 tanulmányában, melyek két síkon vizsgálódnak: elméleti síkon (fenomenológiai, hermeneutikai és dekonstrukciós megközelítések), valamint konkrét és gyakorlati problémákat hordozó tapasztalati síkon (elemezve az olvasással, a műértelmezéssel, a képekkel és nemzedékekkel kapcsolatos tapasztalatokat). Az elméleti elemzések „főszereplői” Husserl, Heidegger, Gadamer, Nietzsche, Merleau-Ponty, Patočka és Derrida.

Az első három tanulmány a *fenomenológia hagyománya* felől vizsgálja a megfordíthatóságot. Papp Levente úgy fejt ki a megfordítás

fenomenológiai értelmét, hogy közben párhuzamba állítja a pszichológia tudományának introspekciós módszerével. Jakab András *Világforduló tudat és tudatra forduló világ* c. tanulmányának központi témája a transzcendencia és az immanencia viszonyának filozófiai problémája, e két terület felcserélhetősége, megfordíthatósága. Husserl és Merleau-Ponty kutatásaiból indul ki, és elemzi a megélt test fogalmát. Merleau-Ponty *A filozófia dicsérete* c. szövegében a bergsonizmus értékét múlt és jelen, anyag és szellem, csend és beszéd, a világ és mi magunk közötti csereviszony gondolatában látja, amelynek során a kölcsönös metamorfózis e homályán az igazság újra meg újra átviláglik. Jakab kérdései: mi alakul át mivé ebben a metamorfózisban és mi végre? Mi teszi lehetővé ezt az egymásba csúszást, egymásba vetülést? A testi reflexió vonatkozásában, Merleau-Ponty nyomán, az érzékelő és érzékelt egymásba fordulását emeli ki mint támpontot, amely a világ és az én közötti viszonyt új lehetőséggel ruházza fel. A létesülésben, vagyis a befejezetlen folytonos megtestesülésben valósul meg az idealitás objektivitásba, az objektivitás idealitásba való átcsúszása. „Ennek terepe pedig saját szubjektum-objektum jellegű testem, mely közvetítőként lehetővé teszi ezt a metamorfózist, mivel a test mindkét szférában adott, másképpen mondva a világ hűsából való.” (28.) A kötet egyik kiemelkedő írása Csörgő Antal *Patočka aszubjektív fenomenológiája* c. tanulmánya. Patočka szerint Husserl transzcendentális fordulatával filozófiájában egy általa (a *Logikai vizsgálódásokban*) már korábban meghaladott karteizianizmus jelenik meg tematizálatlanul. A karteziánus ego-cogito-cogitatum relációból Husserl a cogitora helyezte a hangsúlyt, és így

elnémult a sum, azaz az ego létmódja. A tanulmányban Csörgő először nyomon követi Patočka érvelését a husserli fenomenológia szubjektivizmusáról, majd elemzi Patočka saját javaslatait a fenomenális szféra „deszubjektivizálására”, önálló kiemelésére, amely képes az ego sum ontológiájának kifejtésére. A tanulmány erőssége abban áll, hogy megpróbálja Patočka fenomenológiájának sajátos irányát Husserlhez és Heideggerhez képest is megfogalmazni.

A következő két tanulmány a *tapasztalat hermeneutikai fogalmán* keresztül vizsgálja meg a megfordíthatóság problémáját. Ezek közül az első Péter Mónika *A negatív tapasztalat hermeneutikai produktivitása* c. írása, mely Gadamer elgondolásaira összpontosít, aki maga is visszanyúl Fr. Bacon és Hegel tapasztalatfogalmaihoz. Gadamer a tapasztalat fogalmának három fő mozzanatát emeli ki: történés jellegét, negativitását és az önmegértésben betöltött szerepét. Péter Mónika főként az utóbbi kettővel foglalkozik inkább. Hermeneutikai nézőpontból megközelítve a tapasztalatszerzési (pl. a játék vagy a műalkotás tapasztalatának) folyamat(á)ban maga a megértő, tapasztaló szubjektum nem pusztán új ismeretre tesz szert, hanem a „negatív” tapasztalat épp arra készíti őt, hogy mintegy előzetes tapasztalatait mozgásba hozva önmaga felé forduljon. Ebben a szituációban pedig ő maga is mássá válik azáltal, hogy nem csupán a dolgot, hanem egyben önmagát is megérti; ezért van a negativitásnak sajátosan produktív értelme: tudásunk és magunk is megváltozunk. Száva Csanád *A megélt tapasztalat többarcúságáról* ír: „A megismerés tárgyaként vizsgált valóságtapasztalat rengeteg ellentmondásos vonást rejt magában, többarcú entitásként tudunk csak beszélni róla, amit megpróbálunk tárggyá tenni, hogy értelmezni tudjuk a megélt életvalóságot.” (53.) A folyamatos újdonságok felismerése az, ami ráébreszt arra, hogy behatároltak vagyunk mint öntudat. A belátás tehát a határok belátása, az öntudat behatároltsága annak alapvető vonása. A dolgozat felvázolja Arisztotelész tapasztalatfogalmát (mely a felhalmozódáson alapszik) és -konceptióját (ismétlődés,

megerősítés révén jutunk a tapasztalathoz), valamint az ezzel ellentétes hegeli felfogást (akkor kell a tapasztalatról beszélni, amikor nem ismétlődés, hanem a várakozás cáfolása következik be). A két koncepció összehasonlítása nyomán Száva arra a következtetésre jut, hogy eredetüket tekintve nagyon is hasonlóak, csak a tapasztalati rögzítés irányából mutatnak különbséget. Mindkét felfogás a tapasztalatba való belépést fordulatként ragadja meg: a rögzülés és átrendeződés aktusaként, valamint „egy tapasztalati esemény” és a korábbiak átrendeződésének aktusaként. Mindkét helyzetben ugyanazt a törekvést ismeri fel a szerző: egy uralhatatlan helyzet megragadására való törekvést. Kiemelném e dolgozathoz még – a gadameri nézőpont ismertetésén túl – Heidegger és Tengelyi László ide kapcsolható gondolatainak bevonását, értelmezését a tapasztalat eseményéről, valamint a tudatnak a szépségszben működő megfordításáról. „A szépség minden megjelenőt megfordít a megjelenésben.” (59.) Gadamer nézetét is értő módon elemzi a szerző, különbséget téve az ismétlődésen alapuló *megerősített tapasztalat* és az újonnan megjelenő *szerzett tapasztalat* között. Száva szerint e kettő közti ellentétet Gadamer a megfordítás motívumával oldja fel. A megerősített tapasztalatot tulajdonképpen már nem is nevezhetnénk tapasztalatnak, inkább felhalmozott vagy megerősített tudásnak. Csak az lenne a tulajdonképpeni tapasztalat, ami újdonságot hoz. Az újdonság lényege pedig az, hogy nem tudjuk igazából mit ad hozzánk, miben térít el az addigiaktól (ezt a mozzanatot képtelenek vagyunk uralni). Mégis Gadamer – a megfordítás fogalmával élve – azt nevezi tapasztalatnak, ami ezen újdonságon túl beépült a tudásba. Erre mondja, hogy „a tapasztaló tudatára ébred tapasztalatának, vagyis tapasztalttá lesz”. (60)

A kötet hatodik tanulmánya szintén a *tapasztalat* fogalmával kapcsolatos kutatásokat vizsgálja, de oly módon, hogy a hermeneutikai és fenomenológiai megközelítések *különbségére* is rámutat, miközben a *közvetettség és a közvetlenség játékát* elemzi. A szerző, Lázár Zsolt, vázolja a közvetlen és a közvetett tapasztalati módozatokat. Először

a hermeneutikai tapasztalat esztétikai alapozottságát, az érzékiséget és a nyelvi tapasztalatot tárgyalja, kiemelve a közvetlenség szerepét a tapasztalatban. Ezzel szemben mutatja be a francia fenomenológus, Maurice Merleau-Ponty nézeteit az érzékelés, fogalmiság és kifejezés problémáival kapcsolatosan (közvetlenség fontossága). A tanulmány következtetése, hogy a két módozat összetartozik, de összetartozásuk csak oly módon lehetséges, hogy elkülönülnek egymástól, és a különbözőségek által teret teremtenek az értelmezésnek. A közvetlen tapasztalat, ami által vagyunk benne a világban („érzékeink teszik lehetővé, hogy beengedjük, megtapasztaljuk a tőlünk függetlent, a rajtunk kívül állót” –75.), kihat az értelmi folyamatokra, irányt szab nekik és visszacsatolja őket a világ dolgaihoz. A közvetett értelmezés értelemösszefüggéseket keres és talál, létrehozza a világ értelmi egységét, megtalálja helyét a világban, hogy egy újabb tapasztalat újra felbontsa azt.

Kötetünk közepén hirtelen betör a *nietzschei korszerűtlenség* és a *derridai dekonstrukció* Lurcza Zsuzsanna *Kicsoda Zarathustra? Kicsoda a „Ki”?* c. tanulmányában. A szerző rámutat a korszerűtlenség és dekonstrukció analóg vonásaira mindannak kapcsán, ami a metafizikához és a metafizika nyelvezetéhez kötődő kritikához, a szubjektum és az identitás fogalmainak leépítéséhez kapcsolódik. Kiemelnék egy passzust a szövegből, mely fordulatot fedez fel és elemez: „Nietzschenél az igenlés kérdése a nihilizmussal fonódik össze: hogyan lehet legyőzni a reaktív erőket, a nihilizmust, a semmi akarását? A nihilizmus csak saját maga által győzethet le, ha saját pusztulását akarja. Itt a negáció affirmációba való átfordulásáról van szó, ahol minden fennálló érték aktív felszámolása nem más, mint teremtő erő (de[Kon]strukció). Az igenlés és az affirmáció feltétele így a tagadás és a pusztítás.” (82.)

Az általunk bemutatott kötet következő két tanulmánya és szerzői az *irodalom és a filozófia határáról* szólítanak meg bennünket, és az *emlékezet* témája is közös bennük. Lakatos István az *újraolvasás jelentésértelmező lehetőségeit* vizsgálja,

Szabó Katalin pedig a kortárs irodalommal való találkozást tematizálja. Lakatos szerint az irodalmi szövegek újraolvasása olyan eljárásokat, eseménypontokat kínál számunkra, amelyek képesek mozgósítani, aktivizálni gondolkodásunkat, probléma-érzékenységünket. Egy szöveg olvasása közben bármikor visszamehetünk, újra nyomon követhetjük saját utunkat, újra szemügyre vehetjük, amit olvastunk, hiszen a szövegnek mint az emlékezet tárgyasított formájának létezése biztosítja számunkra az újraolvasás lehetőségét. A tanulmányban a már korábbi írásokban megszokottá vált filozófusok (Heidegger, Gadamer) nevei mellett József Attila, Umberto Eco, H. R. Jauss, Kulcsár Szabó Ernő, Paul de Man, Marcel Proust neve és gondolatai is felbukkannak. A tanulmány legfontosabb érdeme, hogy Matei Călinescu és Roland Barthes újraolvasási módszerének mentén bemutatja, milyen háttérismeretre van szükség ahhoz, hogy interpretációs képességek alakuljanak ki. Egy Roland Barthes- és egy Proust-idézetet emelnék ki a tanulmányból: „Az újraolvasás, mely ellentétes társadalmunk fogyasztói és ideológiai szokásaival, amelyek azt diktálják, hogy a már elfogyasztott »felfalt« történetet »kihajtsuk«, csak azért, hogy aztán újabb történetre vethessük magunkat, hogy újabb könyvet vásárolhassunk, nos ez az újraolvasás, melyet társadalmunk csak bizonyos marginális rétegeinél [...] tűr meg, itt kezdettől fogva javallott, mert csak ez menti meg a szöveget az ismétléstől (aki nem újraolvas, az szükségképpen mindenhol ugyanazt a történetet olvassa), csak az újraolvasás sokszorozza meg a szöveg sokrétűségét és pluralitását.” (106–107.) Proust: „A valóságban minden olvasó, míg olvas, önmaga olvasója. Az író munkája pusztán csak valamiféle optikai eszköz, amit az olvasó rendelkezésére bocsájt, hogy általa megláthassa azt, amit a nélkül a könyv nélkül soha nem vett volna észre.” (107.)

A filozófián kívülről érdeklődők számára leginkább Szabó Katalin *Az emlékezés és kortárs irodalom. Pixel-észlelés* című tanulmányát tudom ajánlani, amely egy kiemelkedő kortárs irodalmi műre, Tóth Krisztina *Pixel* című novelláskötetére

irányítja a figyelmet. Szabó Katalin ezekkel a szavakkal ajánlja a kortárs irodalmat: „Amikor kortársat olvasol, tapasztalod a választás lehetőségét, azt, hogy nem kell a kanonizált értelmezésekhez, netán a sztereotípiákhoz igazodni, sokkal inkább gyakorolhatod az irodalomolvasást.” (112.) Szabó egy konkrét novella (a *Pixel* Huszonnyolcadik fejezetének, a térd történetének, amely metaforikusan képezi le a teljes *Pixel* kötetet) értelmezése által a tér és az idő, az alkotás mint művészi önteremtés, az emlékezés és a töredékesség kérdését tematizálja. Fehér falú műteremben nyilvánul meg Jean-Philippe alkotóként, szobrászként (kiszáradt teafilterekből torzót készít, majd fotókon megörökíti) és saját művének értelmezőjeként. Megjelenik a művész teremtett világa, a jelene és a fotósorozatok által megidézett múlt: „Írás. Szobor. Fotó. A mediális formák közül három, amelyek által modellálni lehet a valóságot.” (115.) Szabó fő kérdései: hogyan érzékeli a művész az időt? Hogyan fordítja át/vissza a jelen tapasztalatát? Hogyan kapcsolja össze a befogadó az egyes képeket? Hogyan tágul ki a tér és idő, megidézve az előzetes tudást, a kulturális hagyományt?

A kép a főszereplője Kovács Judit tanulmányának is: *Nemzedékek képe – képek nemzedéke. A nemzedéki probléma új perspektívái*. A nemzedék- és képprobléma együtt látása rávilágít mindkét fogalom dinamikus természetére. A nemzedék fogalmának és a nemzedéki problémának filozófiai hermeneutikai, valamint a kortárs képelméletek irányából (Hans Belting: *Kép-antropológia*, Gilles Deleuze: *A mozgás-kép*, W. J. T. Mitchell: *Mi a kép?*, Foucault: képek genealógiája a képek ontológiája helyett/mellett) való megközelítése Kovács szerint elvezethet a nemzedékiség mélyebb megértéséhez, a nemzedéki viszonyoknak és a nemzedékváltások kérdéseinek a posztmodern paradigmában való újragondolása révén. A „képek nemzedéke” hozzásegít ahhoz, hogy tisztábban lássuk a „nemzedékek képét”. (125.)

A kötetzáró tanulmány, Veress Károly: *Az oda-fordulás értelme*, szakmailag a legtöbbet nyújtja a fordulat/megfordíthatóság témájának artikulálását

tekintve a filozófia és főként a filozófiai hermeneutika iránt érdeklődőknek. A tanulmány bevezető részéből kiderül, hogy a filozófiai gondolkodás gyakran él a megfordítás (fogalmak, állítások, érvek logikai viszonyának megfordítási) lehetőségével. Példákként a lét és a nyelv köré szerveződő descartes-i, kanti, heideggeri „kopernikuszi” fordulatokat említi, valamint a nyelv- és kommunikációfilozófiai, hermeneutikai és dekonstrukciós szemléletváltásokat. Veress Károly a fordulat mibenlétére és mélyebb értelmére kérdez rá, ezt vizsgálja. Válasza: „Mindenik ilyen fordulat meghatározott *oda-fordulást* hordoz egy olyan problématerülethez [...], amely kívül esett addig a filozófiai érdeklődés körén, vagy az érvényes előfeltevések alapján háttérbe szorult, egyfajta »felejtési« állapotba (pl. létfelejtés, nyelvfelejtés), avagy a domináns problémák árnyéka vetült rá [...] a fordulat új kezdetet, másfajta megalapozást, a filozófiai kérdezés és vizsgálódás irányváltásait eredményezi, egy szóval *produktivitást* és *feltárást* azon a területen, amelyhez *oda-fordult*.” (142.) Ezzel megváltozik a filozofálás módja, gyakorlata és öndefiníciója (a filozófia addigi tapasztalata fordítódik ki önmagából, és a filozófia önmagához való oda-fordulásként valósul meg). Ezek után a hermeneutika fordulatairól számol be röviden: Schleiermacher (a félreértés kérdésének beemelése a megértés körébe), Dilthey (módszertani), Heidegger (ontológiai) fordulatairól, melyek előkészítették a gadameri filozófiai hermeneutika kifejtését. Veress Károly tézise a továbbiakban az, hogy mélyebb lényegük és értelmük szerint a hermeneutikán kívüli fordulatok is hermeneutikaiak. „Mindenféle megfordításban és fordulatban voltaképpen *hermeneutikai* lehetőség rejlik. A *filozófiai hermeneutika* ennek a lehetőségnek a kiaknázásán, a megfordításon és a fordulaton alapul.” (143.) A dolgozat három fő irányban vizsgálja a hermeneutikai beállítódásban érvényesülő oda-fordulás értelmét. Ezek: a pozitivitás és negativitás hagyományos viszonyának megfordulása; a belülrakerülés a történelem; az önmagához való oda-fordulás. A szerző kiemeli, hogy miközben a *fordulat* hagyományos megközelítésmódjai az elmozdulásra/*fordulásra*

(az ezzel járó pozíció-, perspektíva- és környezet-változásra) helyezik a hangsúlyt, addig hermeneutikai nézőpontból a fordulat lényegét a hiányhoz, a negatívításhoz való tapasztalati *oda*-fordulás képezi (előbe menés a pozitívitásnak, a negativitás 'fakticitásának' mint mindenkor kezdetnek érvényre juttatása). „Tehát valaminek a hiánya kell hogy tapasztalatává váljon ahhoz, hogy ez a *hiány*-tapasztalat *oda*-fordítson a létezés pozitív feltételeihez és lehetőségeihez.” (145.) Az *oda*-fordulás nem egy szubjektum akarati aktusa, hanem a tapasztalati történetben való részesülő résztvétel folyamatos velejárója, egyfajta önátadás annak a létfolyamatnak, amelyben részt veszünk (legyen az játék, dialógus, megértés). „Az *oda*-fordulás eszerint nem olyasmi, amivel (el) kezdődik valami. Inkább *válasz* arra, ami történik velünk és együtt mozgás ezzel a történettel.” (151.) A filozófiai hermeneutika által megvalósított tényleges fordulat nem más, mint az elmélet és a gyakorlat viszonyának megfordítása, egy alkalmazott gyakorlati filozófiai perspektíva megnyitása (az emberihez való *oda*-fordulás és az ezzel járó életformaváltás lehetőségei). A gyakorlati hermeneutikai beállítódás

egy lényegi megfordítottságon, a *megszólítottságon* alapul. A megértés – Gadamer szerint – azzal kezdődik, hogy valami megszólít bennünket, maga a dolog szólal meg a megértésben. Minden értelmező magát a dolgot kell hogy érvényesülni engedje (*oda*-forduló-megengedő viszonyulás): „engedje megszólalni a minket megszólítót, és engedje érvényesülni az értelemigényét annak, amit mondani akar magáról nekünk.” (151.) A kérdés, mellyel *oda*-fordulunk a minket megszólítóhoz, minket magunkat is mozgásba hoz, nyitottá tesz. Gadamer mondja, hogy aki gondolkodni akar, megértésre törekszik, annak kérdeznie kell, mivel valójában az történik, hogy általunk maga a „megértés kérdez”, s mi a kérdező hozzáállásunkkal részesévé válunk a megértési folyamatnak (de semmiképp sem uraljuk azt).

A hermeneutikával való (sokadik) örömteli találkozás egyúttal arra késztet, hogy várakozással tekintsünk a hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatási folyamat további eredményei felé.

Kerekes Erzsébet

Képek szórásában

Fogalom és kép 3. Szerkesztette Gál László és Egyed Péter. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2013. 307 oldal

Mindenütt képek vesznek körül, szó szerint, és nemcsak körül, hanem „belül” is. Mondhatni képekkel élünk. Valahol erre a kérdéskörre reflektál a *Fogalom és kép* konferenciasorozat harmadik állomása (a 2011 októberében elhangzott előadások) és a kötetbe rendezett szövegek hálózata. Szóval képek a fejekben, az emlékekben és mentális térképekben, a képzeletben vagy az irodalmi művekben, freskókon és interaktív digitális felületeken, kanonikus gesztusokban és nőképekben, a hatalom vagy az orvosi ethosz képzeteiben, logikai folyamatokban és a tudományos szemléltető eszközökben,

agyműködési modellekben és hipotetikus városképekben és persze a képzőművészetben. Izgalmas a kötet abból a szempontból is, hogy ki milyen távolságból nézi és értelmezi a jelenségeket, és mennyiben reflektálnak arra a képi fordulatra, ami a technikai képek hatalmával köszönt be. Lehet-e továbbra is hagyományos értelemben beszélni a képekről, ha ezek digitális másolatai és technikailag generált változatai vesznek körül bennünket? Persze van, aki nem tud leválni a *facebook*-ról és a digitális felületekről, mert szorosan fogva tartja őt, és van, aki kikapcsolja a tévét s mindenféle

digitális kűtőt, hogy elmerülhessen kép és nyelv különbségében. Van, aki olyan nézőpontra tesz szert, ahonnan a különbségek már nem is látszanak, vagy akad olyan is, aki felteszi a szemüvegét, *odaáll* a képek elé, hogy közvetlen közlő szemlélhesse a pixeleket.

A kötetet nyitó két tanulmány kijelöli azokat a meghatározó médiumelméleti és hermeneutikai diskurzusokat, amelyek több szövegben is visszaköszönnének, de találunk irodalomelméleti, művészettörténeti, tudomány- és esztétorténeti elemzéseket is. Lehmann Miklós médiumelméleti megközelítése – Marshall McLuhan gondolatmenetére támaszkodva – azt vizsgálja, hogy milyen viszonyba állítható az internetes felületek kibertere a hagyományos médiumokkal, tekinthető-e új médiumnak a kibertér, s ebben milyen szerepe lehet a szavaknak és képeknek, míg Veress Károly a tapasztalatainkat szervező megmutatkozás (képesség) és megszólalás (nyelviség) kettősségének sajátos összetartozását vizsgálja a hermeneutika nézőpontjából.

A kötet első tematikus egysége (*Technikai csatornák, kultúra, irodalom*) tágabb perspektívát nyit a képek különféle kulturális értelmére és használati módjára. Itt olyan szövegeket találunk, amelyek a technikai képek, mentális képek vagy verbális képek működése köré szerveződnek. Két szerző szorosan is kapcsolódik a nyitó tanulmányokhoz: Részeg Imola, aki az újabb médiumok, a fényképek, a film és a digitális kép vonatkozásában arra kérdez rá, hogy mennyiben módosítják ezek a technikai képek életvilágunkat és észlelési modelljeinket, illetve Loboczky János, aki a *szemlélet* és a *szemléletesség* fogalmát és ezek keresztül értelem és érzékiség egymásra vonatkozását elemzi a gadameri korpuszban. Sajátos mentális képek artikulációját és megalkotását vizsgálja Kerekes Erzsébet a 18. század végi magyarországi nőszerepekben, míg Mester Béla a kép és a nyelv határterületein elhelyezkedő megnyilvánulásokat, a gesztusokban és cselekedetekben realizálódó mentális képek esztétorténeti összefüggéseit elemzi a magyar puritanista mozgalmak

úrvacsora-értelmezésében. A képek sokértelműségét a korábbiakhoz hasonlóan tágitja Egyed Péter esszéje, amely a mentális, verbális és plasztikus képek összekapcsolására tesz kísérletet, azok működését és élettörténeti összefüggéseit (szinkron vagy diakron felfogását) vizsgálva Goethe, Canetti és Nabokov irodalmi munkásságában.

A második tematikus egységben (*Logikai és kognitív perspektívák*) már nehezebb érintkezési pontokat találni. Nem annyira a képek és a nyelv mibenlétét, lehetséges megközelítési módjaira vonatkozó elgondolásokat találunk, hanem különböző diszciplináris területeket érintő kérdéseket, amelyekben többnyire adótnak veszik a képek plasztikus vagy metaforikus (esetenként mentális) használatát. A kép és a nyelv kérdésköre olyan szórásnak van kitéve itt, ami egyfelől a nehezen követhető logikai következtetési formáktól a városképekig, a lokális és globális városrendezési tervekig vagy a képtudattól az agyműködés monitorizáció kérdéséig terjed, másfelől pedig a végtelen fogalmának cusanusi elgondolásában vagy Bolyai Jánosnak a „tökéletes nyelv” megalkotására vonatkozó elképzeléseiben vagy az orvosi gyakorlat önlegitimációs diskurzusában köszön vissza.

A kötet utolsó egységében (*Kép, mozgókép*) olyan szövegeket találunk, amelyek a kép művészi használatát vagy annak perifériáján mozgó jelenségeket tárgyalnak. Antik Sándor a képi reprezentáció visszaszorulását és a művészi kép absztrakciós lehetőségeit elemzi a 20. századi avantgárd mozgalmak tükrében. János Mihály a személy jelenlétéről (és fohászáról) tanúskodó bekarcolt feliratokat vizsgálja a szentek középkori falképein, Lázár Zsolt pedig a hatalom működésének parabolikus ábrázolásmódját mutatja be a *Saló, avagy Szodoma 120 napja* című filmben. Ungvári Zrínyi Imre a vizuális jelentés tágabb perspektíváit vizsgálja, a tudomány szolgálatába állított képektől kezdve a képek társadalomtudományi, művészi vagy médiakommunikációs használatáig, amelyek folyamatosan kisajátítják és átforgalmazzák képi látásmódunkat.

Számomra a legizgalmasabb kérdés mégis az marad, hogy a technikai képekkel megszülető új